

Nieuwsbrief leren

leren en studeren op de basisschool

nummer 14

februari 2003

Lieven Coppens

Wil je deze nieuwsbrief ook ontvangen? Dat kan. Stuur een email naar nieuwsbrief.leren@skynet.be met daarin jouw emailadres en de vermelding "Nieuwsbrief leren". Let wel: deze nieuwsbrief wordt *enkel via email* verstuurd!

Met de deur in huis

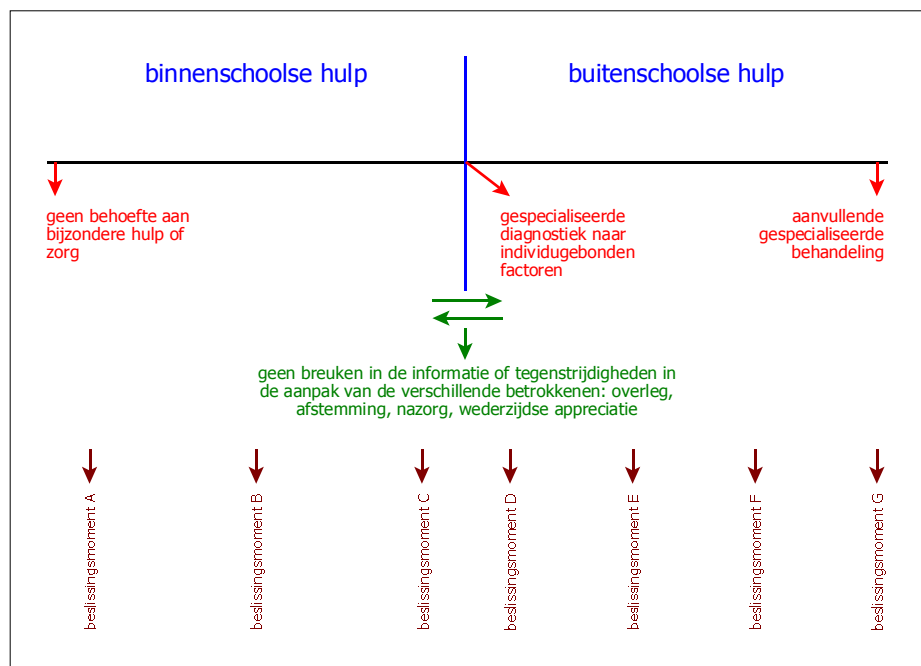
Voor al wie binnen het onderwijs bezig is met de (handelingsgerichte) diagnose en de taakgerichte behandeling van leerproblemen is er nu een standaardwerk op de markt, namelijk het boek van Ruijsenaars: *Leerproblemen en leerstoornissen. Remedial teaching en behandeling. Hulpschema's voor opleiding en praktijk*¹.

De leerplicht kunnen we positief formuleren als een recht op onderwijs, ook voor personen waarbij leren stagneert. Met het recht op onderwijs bedoelen we een recht op goed onderwijs, waarin individuele mogelijkheden zich optimaal kunnen ontplooiën. En al kan niet iedereen alles leren, soms is meer mogelijk dan op het eerste gezicht lijkt. De beste manier om daarachter te komen, is om het met veel inzet en voldoende lang te proberen. Daarvoor is nodig dat we als omgeving/samenleving voor iedereen een gepast aanbod maken, ook voor degenen die veel ondersteuning nodig hebben of voor kinderen met meer dan gemiddelde capaciteiten. Principieel belangrijk is dat het aanbod er is. Waar we dat realiseren, is een andere (meer politiek-beleidsmatige) vraag².

Met deze stelling situeert het boek zich in de Vlaamse context van de *Gelijke Onderwijskansen*. Het is een maatschappelijke opdracht en plicht om ieder kind de beste leer- en ontwikkelingskansen te bieden. Het is de verdienste van dit boek om de zorg voor leerbedreigde kinderen te situeren op een continuüm dat, in het licht van de Vlaamse onderwijsvernieuwingen, een criterium kan zijn waaraan men zowel de *gelijke onderwijskansen* als het *maatwerk (al dan niet) in samenspraak* toetst.

- Beslissingsmoment A:
aanpassing van de reguliere aanpak
- Beslissingsmoment B:
inschakelen remedial teacher
- Beslissingsmoment C:
diagnostiek individugebonden factoren
- Beslissingsmoment D:
gespecialiseerde behandeling
- Beslissingsmoment E:
Voortdurende bijstelling van de behandeling
- Beslissingsmoment F:
Beëindiging van de behandeling
- Beslissingsmoment G:
nazorg en follow-up

¹ RUIJSSENAARS A.J.J.M., *Leerproblemen en leerstoornissen. Remedial teaching en behandeling. Hulpschema's voor opleiding en praktijk.*

Lemniscaat, Rotterdam, 2001, 124 pp., ISBN 90-5637-393-5.

² o.c. pp.16.

Dit continuüm maakt het de lezer duidelijk dat het bij het remediëren niet zonder meer gaat over het herhalen van de instructie in een individuele setting. Remediëren is in eerste instantie een zaak van het nemen van de juiste beslissingen over het te volgen traject. Binnen de remediëring moet men altijd eerst beslissen hoe men iets zal aanpakken. Hiervoor zijn vaak een aantal alternatieven ter beschikking om het leerproces aan te pakken. Om de juiste keuze te maken is er een gedegen kennis van de verschillende alternatieven nodig. Heeft men deze kennis niet, dan kan men de uitkomst van de verschillende mogelijkheden niet inschatten en is het moeilijk om een verantwoorde keuze te maken.

Het is vanzelfsprekend dat remediëring in eerste instantie zal bestaan uit het aanpassen van de reguliere aanpak en het inschakelen van een *gekwalificeerde* remedial teacher. Wanneer dit echter niet voldoende helpt, moet men zich de volgende vragen durven stellen:

- /// is er een aanpassing mogelijk die meer kans geeft tot succes?
- /// bestaat er een ander programma dat meer kan opbrengen?

Kan men op deze vragen niet positief antwoorden, dan moet de stap gezet worden naar een gespecialiseerde diagnostiek die uitgevoerd wordt door orthopedagogen of psychologen. Deze moet dan, rekening houdend met alle individugebonden factoren, leiden tot het kiezen voor een gespecialiseerde behandeling. Voor deze gespecialiseerde behandeling geldt dat er een voortdurende evaluatie en bijsturing voorzien wordt. Zijn de vooraf vastgelegde doelen van de behandeling bereikt, dan wordt deze stopgezet nadat afgesproken is wie het individu zal opvolgen en op welke manier.

Wat is nu een goed remediëringsprogramma? In dit boek wordt hier ruimschoots op ingegaan. Vast staat dat een programma waarvan de effectiviteit is gebleken aan de hand van een onderzoek op een relevante normgroep, de voorkeur verdient. Pas in tweede instantie mag men overgaan naar programma's waarvan de effectiviteit nog niet empirisch is bewezen, maar waarvan uit eigen ervaring blijkt dat ze wel werken. Bij deze laatste soort programma's is het wel belangrijk dat men ze ondersteunt door het gebruik van betrouwbare toetsen of van een goed ontwikkeld leerlingvolgsysteem.

Als er geen effectief programma voor het probleem aanwezig is, dan gebruikt men best de volgende criteria om de kwaliteit van een remediëringspakket te bewaken:

- /// het programma moet aansluiten op de resultaten van het pedagogisch-didactisch onderzoek waarvan in ieder geval ook verantwoord genormeerde didactische toetsen een deel uitmaken;
- /// het programma moet binnen de school toegepast kunnen worden en afgestemd zijn op het groepsleerplan zoals dat door de eigen leerkracht wordt uitgevoerd;
- /// als het remediëren deel uitmaakt van een meer gespecialiseerde behandeling onder verantwoordelijkheid van een orthopedagoog of psycholoog, dan moet de aanpak niet alleen afgestemd zijn op het klasgebeuren, maar ook blijvend aandacht hebben voor het globale doel van de behandeling¹.

Eens zover gekomen komt het boek pas echt goed op gang. Het volgende grote deel gaat over de diagnostiek en behandeling van leerproblemen. Hier worden een aantal schema's aangeboden en uitgediept die veel oudgedienden van het *Project Leren en Studeren* van de vrije centra voor leerlingenbegeleiding onmiddellijk zullen herkennen. Essentie van dit alles is dat het *advies* de overgang markeert van de diagnostische cyclus naar de behandelingscyclus.

Het vierde deel gaat uitgebreid in op de rol van de instructie bij de kennisoverdracht. Na elkaar komen de instructieprincipes, verschillende stimulus-responsprocessen en de rol van feedback aan bod.

Het deel dat daar op volgt, geeft dan onmiddellijk de theorie over de ontwikkeling van het lezen, spellen en rekenen om voor alle drie een procesmodel voor de behandeling uit te tekenen. In het laatste deel toont men hoe een behandeling kan opgebouwd worden.

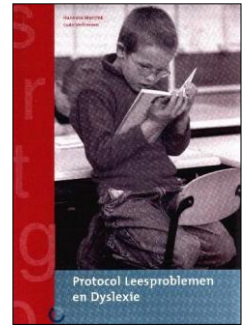
Kortom: een naslagwerk dat in geen enkele onderwijsbibliotheek mag ontbreken.

¹ o.c. pp.36.

Protocol Leesproblemen en Dyslexie: het bos, de bomen en de wandelaar

Protocol Leesproblemen en dyslexie, Dyslexieprotocol, Portfolio Dyslexie, Dyslexieat-test, Gemotiveerd Verslag Dyslexie, ... heel wat begrippen die beweren (geheel of gedeeltelijk) te gaan over het voorkomen, detecteren en behandelen van leesproblemen en dyslexie. Weinigen echter gaan over het opnemen van leesproblemen en dyslexie in het zorgplan van de school. Zo is een Gemotiveerd Verslag Dyslexie iets dat maar zinvol is als het een eindpunt is van een jarenlange zorgpraktijk op school. Een dergelijk verslag is als het ware een gemiste kans als men – hoewel dit in een zeer beperkt aantal gevallen niet uitgesloten is, daar ben ik me van bewust – pas in de loop van een zesde leerjaar lager onderwijs of een eerste leerjaar voortgezet onderwijs de diagnose dyslexie stelt. Een dergelijk verslag zal dan beperkt blijven tot een aanvraag van speciale maatregelen, terwijl het geen informatie geeft over de reeds gevolgde behandelingsweg, de sterke en zwakke punten van de leerling en zijn omgeving, en dergelijke meer. Sommige portfolio's zijn precies wat ze pretenderen te zijn: een draagmap voor grote tekeningen, schema's enz., het liefst blad voor blad opvallend getekend door de kunstenaar zodat zijn naam niet in de vergetelheid belandt. Hoewel een dergelijk portfolio wel een interessante uitbreiding kan zijn van het bestaande kennispatrimonium, heeft het weinig of geen preventieve of vernieuwende waarde. Stilaan wordt alles daardoor ingewikkelder en ondoorzichtelijker dan vroeger. De wandelaar loopt in een bos met exoten die de oorspronkelijke begroeiing stilaan maar zeker verdringen.

Een nogal lange inleiding om mijn onvrede met de hype rond *dyslexie* als *leerstoornis* te uiten. Heel wat energie, een beter doel waardig, gaat tegenwoordig verloren in het steeds weer opnieuw uitvinden van wat er reeds bestond¹. Laten we de chronologie voor zich spreken.

In 1995 komt de Gezondheidsraad van Nederland met een advies rond de afbakening en behandeling van dyslexie². De definitie die daar voorgesteld wordt, wordt direct bevorderd tot dé definitie van Dyslexie voor het Nederlandstalige gebied. In oktober 1999 begint het *Expertisecentrum* Nederlands dan in opdracht van het Nederlandse *ProcesManagement Primair Onderwijs*³, aan de ontwikkeling van het *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*⁴. Intussen echter zijn er heel wat definities herhaald, heel wat behandelingen opnieuw uitgevonden. Wie de evolutie rond dyslexie echter van nabij volgt, wist dat er een standaardwerk in de maak was voor het basisonderwijs. Helaas heeft het wat langer geduurd, en zijn er intussen een aantal andere werken, al dan niet van gerenommeerde mensen (zoals Luk Koning van Pravoo), op de markt gebracht, waardoor dit werk zijn centrale plaats niet krijgt toegewezen. Daarnaast blijft het een onopgeloste vraag waarom er altijd gezocht wordt naar een Vlaamse variant van een Nederlands werk met waarde... Trouwens ook in Vlaanderen zelf worden een aantal verworvenheden van een aantal jaren geleden momenteel nog maar eens overgedaan. Zonde van alle handelings- en taakgerichte energie...

Wat is de bedoeling van dit werk? We laten de redacteurs zelf aan het woord aan de hand van volgend citaat:

Het Protocol Leesproblemen en Dyslexie is bedoeld om leerkrachten in het primair onderwijs een houvast te geven bij het vroegtijdig onderkennen en aanpakken van leesproblemen. Uit onderzoek is bekend dat hoe eerder leesproblemen kunnen worden opgespoord, hoe groter de kans is dat een interventieprogramma succes heeft. Voor een belangrijk deel kunnen leesproblemen dankzij vroeg-

¹ Hiermee wil ik niet zeggen dat men niet verder mag zoeken naar de oorzaken van dyslexie en van mogelijke behandelingsvormen. Alleen is het onverantwoord ten opzichte van de leerlingen met andere leerstoornissen – en in het bijzonder ten opzichte van leerlingen met rekenstoornissen – dat er niet evenveel tijd en energie gestoken wordt in het zoeken naar de oorzaken en een betere behandeling van hun probleem. Alleen het internet weerspiegelt deze wanverhouding al: de verhouding tussen dyslexiewebsites en websites rond rekenproblemen is uitgesproken scheef. Ook de laattijdige naamswijziging van het *Voorstel van resolutie betreffende de erkenning, de integratie en begeleiding van dyslectische leerlingen in het onderwijs* (Ludo Sannen, 15 april 1998) in *voorstel van resolutie betreffende de erkenning, de integratie en begeleiding van leerlingen met leerstoornissen* (Ludo Sannen e.a., 15 februari 1999) kan men als een bewijs hiervoor aanvoeren.

² GEZONDHEIDSRaad: COMMISSIE DYSLEXIE, *Dyslexie. Afbakening en behandeling*.
Gezondheidsraad, Den Haag, 1995, publicatie 1995/15.

³ Het *ProcesManagement Primair Onderwijs* moest in Nederland de onderwijsvernieuwing van het basisonderwijs begeleiden. Zoals ik al schreef in een vorige nieuwsbrief is dit management sedert 1 augustus 2002 met zijn werkzaamheden gestopt.

⁴ WENTINK H., VERHOEVEN L., *Protocol Leesproblemen en Dyslexie*.
Expertisecentrum Nederlands, Nijmegen, 2001, 252 pp., ISBN 90-5554-182-6.

tijdig ingrijpen binnen het reguliere onderwijs worden verholpen. In sommige gevallen zijn de leesproblemen dermate complex en hardnekkig dat hulp van buitenaf noodzakelijk is om tot een andere diagnose te komen. Ook in dat geval is een tijdige signalering dringend gewenst. Door uit te gaan van een protocol waarin volgens vastomlijnde kaders wordt gewerkt, kan de aanpak van leesproblemen op een controleerbare en efficiënte wijze geschieden¹.

In het inleidende gedeelte wordt dit werk gesitueerd binnen het geheel van de vroegtijdige onderkenning en behandeling van leesproblemen en binnen een visie over effectieve leesbegeleiding. Binnen deze effectieve leesbegeleiding worden de volgende zaken toegelicht:

- /// het pedagogisch didactische kader,
- /// het uitbreiden van de effectieve leestijd,
- /// convergente versus divergente differentiatie,
- /// begeleiding in of buiten de groep,
- /// de rol van de ouders.

Belangrijk is ook hier dat men in de inleiding opnieuw een aantal dwaalwegen in de behandeling van leesproblemen aan de kaak stelt, in het bijzonder:

- /// de dwaalweg van het zogenaamde *beelddenken*,
- /// de dwaalwegen van de visuele problemen, de prismabril en de brillen met gekleurde glazen,
- /// de dwaalweg van de sensomotorische trainingen,
- /// de dwaalweg van het medicijn *Piracetam*.

Werken met een dergelijk protocol vergt een en ander van de leerkracht. De auteurs zijn zich daar van bewust en sommen de volgende vereisten op aan het einde van hun inleiding:

- /// onderkenning van lees- en spellingproblemen als ernstige handicaps en overtuigd zijn van de noodzaak tot vroegtijdige onderkenning en aanpak;
- /// inzicht in het normale lees- en spellingproces en in de mogelijke belemmeringen die daarin kunnen optreden;
- /// vaardigheid in het opsporen en begeleiden van lees- en spellingproblemen;
- /// intentie tot bij- en nascholing op dit terrein;
- /// bereidheid tot regelmatig overleg met de ouders;
- /// positieve attitude tegenover het nauwgezet volgen van de ontwikkeling van geletterdheid bij leerlingen, het systematisch documenteren van de lees/schrijfpredaties van zwakke leerlingen en openheid geven in de resultaten van de begeleiding².

In de hierna volgende hoofdstukken wordt er uitgebreid besproken wat er kan gedaan worden aan:

- /// preventie van lees- en spellingproblemen in groep 1 en 2 (tweede en derde kleuterklas), aan de hand van een visie op de *ontluikende geletterdheid*;
- /// vroegtijdige onderkenning en interventie in groep 3 (eerste leerjaar), aan de hand van een visie op de *leesontwikkeling*;
- /// onderkenning en aanpak van leesproblemen in groep 4 (tweede leerjaar).

In het laatste hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op het inpassen van het *protocol* in het zorgplan van de school. Hoewel dit laatste meer gericht is op de Nederlandse situatie, staan er meer dan voldoende tips in dit protocol die in Vlaanderen kunnen toegepast worden in het beleid van *de Gelijke Onderwijskansen*.

In de bijlagen van dit boek wordt er heel wat praktische en concrete informatie gegeven over het signaleren van leesproblemen, gaande van checklisten over software- en boekenlijsten naar rapportage en evaluatie van de extra interventies³.

¹ o.c. pp.13.

² o.c. pp.26-27.

³ Dit boek is te bestellen bij het Logistiek Centrum Onderwijs op www.lcowijzer.nl. Via het emailadres helpdesk@lcowijzer.nl geef je door dat het om een bestelling in België gaat. Zij maken dan alles voor jou in orde.

